Издање теренске грађе
Fieldwork material

https://doi.org/10.18485/folk.2026.11.1.6
398.341(=163.4)(497.5):303.442.23”1983/1991”

Terenska građa iz Hrvatske: običaji uz gradnju kuće

Dražen Nožinić

U prilogu se sažeto iznosi terenska građa o običajima i vjerovanjima vezanim uz gradnju kuće Hrvata i Srba iz 27 sela u Hrvatskoj. Ove se običaje istraživalo 1983. i 1984. godine te između 1986. i 1991. godine.

Ključne riječi: terenska građa, običaji, vjerovanja, gradnja kuće, Srbi, Hrvati, Hrvatska.

Običaje i vjerovanja vezane uz gradnju kuće podrobnije se istraživalo u 27 sela u Hrvatskoj.

Hrvate se o ovim običajima pitalo u Križ Kamenici kod Otočca, Velikoj Vranovini kod Vrginmosta, Strelečkom, Hrastelnici i Budaševu kod Siska, Palančanima, Vagovini i Donjoj Šušnjari kod Čazme, Kajgani, Oštrom Zidu, Palešniku i Bereku kod Garešnice, Koritni kod Vrbovca, Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnog Polja, Uštici kod Novske te Apatiji kod Ludbrega.

O srpskim običajima i vjerovanjima pitalo se u Gornjem Sjeničaku kod Karlovca, Luščanima kod Petrinje, Kinjačkoj, Velikoj Gradusi, Brđanima Kosi i Brđanima Cesti kod Siska, Bosiljevu Česmanskom kod Čazme, Velikom Prokopu, Oštrom Zidu, Begovači i Malom Potoku kod Garešnice, Koritni kod Vrbovca te Velikim Zdencima i Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnog Polja.

Samo poneki aspekti ovih običaja i vjerovanja uzgredno su zabilježeni i među Bošnjacima u Cazinu (Bosna i Hercegovina), Srbima u okolici Karlovca (Lipje) i Petrinje (Moštanica) te Hrvatima u okolici Duge Rese (Vukova Gorica), Ozlja (Lipnički Novaki), Karlovca (Lipje, Kobilić), Gline (Skela, Maja), Petrinje (Letovanci, Madžari), Siska (Jezero, Martinska Ves Desna, Komarevo Donje) i Ivanić-Grada (Dubrovčak Lijevi).

Biranje zemljišta za gradnju kuće

Niti u jednom od 27 istraživanih sela kazivači nisu poznavali nekih postupaka kojima se zemljište za gradnju kuće posebno iskušavalo (na primjer, da se na njemu ostavljalo čašu vode ili po njemu zakotrljalo kruh). U Križ Kamenici zemljište za gradnju kuće biralo se prema tome je li u blizini buduće kuće bio kakav put. U Budaševu u sisačkoj Posavini su držali da je najbolje zemljište za gradnju kuće bilo ono koje je bilo uz put i koje je bilo na visokom (zbog poplava). I u Strelečkom su se bojali poplava, pa se nastojalo da kuća bude na što višem položaju.

Kazivačima nisu bila poznata vjerovanja da bi nesretno bilo zemljište na kojem kukuriču pijetlovi ili na kojem ovce prilegnu. U Križ Kamenici su govorili da nije valjalo praviti kuću na zemljištu na kojem su posječene šljive. U Uštici se, ako je nešto uginulo na zemljištu na kojem se namjeravalo graditi kuću, držalo da to mjesto nije bilo sretno. Srbi u Brđanima Kosi, Brđanima Cesti i Velikom Prokopu držali su da je nesretno ono zemljište gdje je ranije bila kuća čiji su se ukućani puno svađali ili mnogo umirali. U Brđanima Cesti još su govorili i da je nesretno bilo zemljište one kuće u kojoj je **društvo** (obitelj) bilo nesložno, a u Brđanima Kosi ono zemljište na kojem je ugibalo blago.[1] U Donjoj Šušnjari zemljište za gradnju kuće nije se kako posebno biralo ili iskušavalo, ali su ga, prije početka gradnje, žene išle škropiti svetom vodom.

U jednom dijelu istraživanih sela novu se kuću uvijek podizalo na starim temeljima (Strelečko, Budaševo, Koritna, Uštica, Apatija), a u drugima se to moglo, ali nije moralo (Križ Kamenica, Luščani, Brđani Kosa, Palančani, Donja Šušnjara). U Uštici su navodili da je razlog tome bio nedostatak zemljišta u selu te da su rijetki bili ti koji su imali toliko zemljišta da su mogli novu kuću podići na nekom drugom mjestu. U Velikoj Vranovini navodili su da ako se novu kuću podizalo na mjestu gdje je ranije bila kuća, onda ju je trebalo podići na istim temeljima. Govorilo se da ako bi novu kuću pomaknuli natrag, onda u njoj ne bi bilo sreće. U preostalim istraživanim selima novu se kuću nije moralo podizati iznad stare.

U najvećem broju ovih sela za gradnju kuće koristilo se hrastovinu. U Gornjem Sjeničaku to su bila hrastova ili bukova debla. U jednom dijelu banijskih sela koristilo se hrastovinu i kestenovinu (Velika Vranovina, Luščani, Velika Gradusa). U Brđanima Kosi objašnjavali su da se za gradnju starih **čardaka** koristilo hrastovinu jer je ona najjače drvo. U Strelečkom

[1] Srbi u Orlovcu Zdenačkom vjerovali su da ako je zemljište na kojem je bila izgrađena štala nesretno, onda je tu kuću pratila nesreća u blagu, pa se išlo vračarama. Jednima kojima se to dogodilo vračara je bila rekla da zatvore ona vrata kroz koja je blago ranije išlo van, pa da probiju vrata na drugoj strani.

su koristili hrastovinu, ali su prozore i vrata izrađivali od borovine, a Srbi u Orlovcu Zdenačkom na katu su koristili letve izrađene od jelovine.

U Hrastelnici su nekada, dok su se kopale grabe za otjecanje vode kad bi Sava poplavila zemljište, kuće bile drvene i na drvenim stupovima, odignute od zemlje. Kasnije se umjesto drvenih stupova koristilo kamenje koje se kopalo i dovozilo iz Petrinje i Hrastovice kod Petrinje, a još kasnije prizemlje kuća bilo je od cigala, a kat od drvenih (hrastovih i brestovih) **planki**. U Strelečkom su koristili hrastove planke, a ranije, dok nije bilo planki, samo stesani hrast.

Sretni ili nesretni dani za početak gradnje kuće

Kazivačima u Hrastelnici, Oštrom Zidu (Srbi) i Apatiji nije bilo poznato da su neki dani bili sretni ili nesretni za početak gradnje kuće. U Strelečkom i Donjoj Šušnjari govorili su da je graditi trebalo započeti s „punog tjedna", tj. ponedjeljkom. Ovako se postupalo i u Cazinu, Križ Kamenici, Gornjem Sjeničaku, Luščanima, Kinjačkoj, Budaševu, Velikoj Gradusi, Brđanima Kosi, Brđanima Cesti, Bosiljevu Česmanskom, Vagovini, Uštici, Kajgani, Palešniku, Begovači, Malom Potoku, Bereku, Orlovcu Zdenačkom (Srbi) i Koritni. U Palančanima (Hrvati) i Velikim Zdencima (Srbi) držali su da su sretni dani za počeak gradnje bili ponedjeljak ili srijeda, u Uštici ponedjeljak ili subota, a u Strelečkom i Vagovini i dani kad je Mjesec „viši" (mlad).

U Kinjačkoj su vjerovali da se kuću nije valjalo započinjati graditi na blagdane ili svece, u Bereku da je nesretan dan za početak gradnje bio četvrtak (jer je u četvrtak svijet osnovan), a Hrvati u Orlovcu Zdenačkom da je nesretan dan za početak gradnje bila srijeda. U Velikoj Vranovini niti jedan posao, pa tako niti gradnju kuće nije se valjalo započeti zadnjeg dana u tjednu (subota), a subotom se nije započinjalo graditi niti u Gornjem Sjeničaku.

Hrvati u Oštrom Zidu navodili su da se graditi moglo započeti bilo kojim danom osim petka, koji se smatralo vrlo nesretnim danom. O petku se ovako vjerovalo i u Križ Kamenici, Strelečkom, Budaševu, Bosiljevu Česmanskom, Vagovini, Palančanima, Donjoj Šušnjari, Uštici, Kajgani, Velikom Prokopu, Palešniku, Begovači, Orlovcu Zdenačkom, Velikim Zdencima i Koritni.

Pored petka, graditi nije valjalo započeti niti utorkom, za koji se također smatralo da je bio nesretan dan (Križ Kamenica, Gornji Sjeničak, Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Uštica, Begovača, Mali Potok te Srbi iz Orlovca Zdenačkog).

Temelji kuće

U Velikoj Vranovini, Brđanima Kosi, Brđanima Cesti te Velikim Zdencima, prema tvrdnjama kazivača, ništa se nije stavljalo u temelje kuće. U Križ Kamenici u temelje su stavljali kovani novac i tada se ispijalo vino. Novac su u temelje stavljali i u Vukovoj Gorici (Duga Resa), Lipničkim Novakima (Ozalj), Skeli i Maji (Glina), Letovancima i Moštanici (Petrinja), Kinjačkoj i Jezeru (Sisak) te Dubrovčaku Lijevom (Ivanić-Grad). U Kobiliću (Karlovac) novac se u temelje stavljalo za sreću kuće, a iz istog razloga kovani novac u temelje su stavljali i u Hrastelnici (Sisak), Oštrom Zidu kod Garešnice (Hrvati), Velikom Prokopu, Bereku, Palešniku i Begovači (Garešnica), Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnog Polja (Hrvati, Srbi) te u Koritni kod Vrbovca (Hrvati, Srbi).

U Gornjem Sjeničaku i Luščanima, nakon što se postavilo **podumijente,** u jednom bi se uglu iskopalo rupicu i u nju stavilo novac. U jednom uglu novac se u temelje stavljalo i u Strelečkom (Sisak), Palančanima (Čazma) i Kajgani (Garešnica), a također za sreću. Srbi u Oštrom Zidu u spoj **podsjeka** metali su novac, jer su tako zahtijevali majstori, a zato da kuća bude sretnija i bogatija. Za sreću i zdravlje kuće novac su pod podsjek stavljali i u Bosiljevu Česmanskom i Malom Potoku. U Donjoj Šušnjari u sjeveroistočni vez **podseka**, u ugao, stavljalo se novac za sreću, a za sreću su i pod kamenom temeljcem zakopavali bočicu sa svetom vodom. U Apatiji su u jednom uglu temelja ostavljali novac i bočicu svete vode.

U Maji su novac stavljali na sva četiri ugla temelja. Ovako su činili i u Madžarima, a kazivačica Marija Pranić iz Madžara (rođ. 1914.) tvrdila je da zbog toga onda nitko ne bi umro nakon useljenja u novu kuću.

U Martinskoj Vesi Desnoj u temelj kuće, na jednom uglu, a ispod prvog kamena stavljalo se neki novčić da kuća bude sretna, a u selu su znali da su stariji ljudi nekad u temelje stavljali i svete slike. Godine 1986., kad su u susjednom selu Ljubljanici rušili neku staru kuću, pronašli su u temeljima krunicu i neki zapis na papiru.

U Vagovini u temelj su zakopavali **politru** rakije i novac da kuća bude sretna. Hrvati u Lipju su u temelje stavljali novac, za sreću, a u zid bi se uzidalo flašu rakije.

U Velikoj Gradusi u temelje se moralo uzidati nešto živo, kokoš ili goluba. U Komarevu Donjem u temelje bi se uzidalo kokošju glavu, a u Uštici glavu **oroza**. U Budaševu se u temelje u jednom uglu stavljalo novac te bocu rakije i glavu pijetla.

U jednom dijelu istraživanih sela na temeljima, ili kamenu temeljcu, nije se klalo kakovu životinju niti se kamen temeljac škropilo svetom vodom. Ovako je bilo u Lipju (Hrvati), Velikoj Vranovini, Strelečkom, Hrastelnici,

Bosiljevu Česmanskom, Palančanima, Vagovini, Kajgani, Velikom Prokopu, Oštrom Zidu, Palešniku, Begovači, Bereku, Koritni, Velikim Zdencima, Apatiji, a ovih običaja nisu poznavali niti Srbi iz Orlovca Zdenačkog i Koritne.

Kod Hrvata u Koritni uobičajeno je bilo da kad se **podseki** povežu majstori onda na njima piju, zato da kuća bude sretna, ali se na temeljcu nije klalo kakovu životinju niti se temeljac škropilo svetom vodom.

U Cazinu se na jednom uglu desne strane temelja klalo **oroza** ili janje i temelj bi se okrvavio, a zato da se majstor ne bi okrvavio dok radi. U Letovancima se na kamenu temeljcu klalo kokoš i njenom se krvlju škropilo po temeljima. Kako u kojem selu ovo su klanje obavljali ili koji od majstora ili gazda ili gazdarica iz kuće. U Skeli kod Gline jedna žena za sve je kuće u selu na kamenu temeljcu klala pijetla i njime krvarila po uglovima, a takvog se pijevca onda peklo i jelo. U Donjoj Šušnjari pijetla se na kamenu temeljcu klalo zato da to bude prva smrt u novoj kući, da bude **zamena**, jer se vjerovalo da će prvi umrijeti onaj tko prvi zaspe u novoj kući. Ovo je Kata Vručina (rođena 1926.) bila čula od svoje majke pa nije znala što se kasnije radilo s tim pijetlom.

U Križ Kamenici domaćin je ujutro klao janje na temeljcu, ali se krvlju tog janjeta nije smjelo prskati temelje jer da bi onda to janje strašilo ukućane cijelog vijeka. Ovdje su kamen temeljac još škropili svetom vodom, a janje bi se ispeklo i pojelo. Domaćin je pijetla na temeljcu klao i u Kinjačkoj i Budaševu. U Budaševu je on onda krvlju poprskao temelje (i glavu pijetla bi se uzidalo u temelje), a u Kinjačkoj je krvavio po uglovima temelja. Pijetla bi pojeli radnici. U Budaševu se temeljac još i škropilo svetom vodom.

U Luščanima **majarica** bi zaklala kokoš ili pijetla na panju pa ih dala **paliru** da krvlju prska po uglovima kuće, a zato da se koji majstor ne bi posjekao dok radi. U Kobiliću gazdarica je na temeljcu klala kokoš, a u Gornjem Sjeničaku pijetla, no njihovom se krvlju nije prskalo temelje. U Malom Potoku gazdarica je ujutro klala pijetla za sreću, ali ne na temeljcu već na panju.

U Maji dužnost majstora bila je da odsiječe orozu glavu, nakon čega je palir krvavio sva četiri ugla temelja, a gazdarica je škropila kamen temeljac svetom vodom. U Madžarima, nakon što se u temelje stavilo novac na svakom uglu buduće kuće, majstor bi pitao gazdaricu komu će namijeniti kuću (na primjer mačkama, kokošima i slično) da one krepavaju, a ne ljudi. Onda bi na temeljcu zaklao pijetla kojim bi krvavio po svakom uglu, a mjesto na kojem će se graditi kuću i temeljac škropilo se svetom vodom. U Uštici je majstor koji će graditi kuće naprijed na prvom **coklinu** u uglu klao oroza. Krvlju tog oroza kapalo se kroz cijeli coklin, a glavu se ostavljalo u coklinu, na mjestu na kojem je odsječena. Kad se počinjalo graditi domaćin je prskao kamen temeljac svetom vodom. U Velikoj Gradusi je onog trena kad je temelj bio gotov **šef majstora** na temeljcu klao pijetla čiju je glavu onda bacao preko stare kuće.

U Moštanici, kad se stavilo **križ** (podumijente), majstor je na križu klao pijetla. U Brđanima Kosi, kad se na temelju postavilo križ (balvane), **palijer** bi na prvom uglu zaklao kokoš pa okrvavio sva četiri ugla da kuća bude sretna. Od te se kokoši skuhalo juhu, a palijer je morao pojesti njenu glavu. U Brđanima Cesti, na jednom uglu gdje se spajaju balvani, odnosno ispod njih, iskopalo bi se rupicu i u nju stavilo malo žita i novaca. Palijer bi onda iznad te rupice zaklao kokoš i krvario okolo po balvanima. Od te se kokoši onda skuhalo supu, pa se kokoš vadilo i peklo, a palijer je obavezno jeo glavu te kokoši. Kod Hvata u Orlovcu Zdenačkom uobičajeno je bilo da glavni majstor kolje pijetla na kamenu temeljcu pa da njime krvavi po svakom uglu. Tog se pijetla prvo kuhalo pa prepeklo. Od njega je svatko pomalo jeo, a glavni majstor dobivao je glavu. Srbi iz Orlovca Zdenačkog nisu poznavali ovaj običaj.

U svim selima u kojima se na temeljcu ili temeljima klalo kokoš ili pijetla njih bi se onda priredilo za ručak radnicima.

Priče o uzidavanju ljudskih bića

U Budaševu su stari nekad pripovijedali da se kod gradnje svakog mosta, veće kuće ili kule u temelje uzidavalo ljude. Kod gradnje se pazilo na to da majstori ne bi zgrabili kokoš i stavili je pod temelje, ali kazivači nisu znali zbog čega. Niti u jednom od istraživanih sela nije zabilježeno vjerovanje da se moglo uzidati ljudsku sjenu, ali je u jednom dijelu tih sela, kako kod Hrvata tako i kod Srba, zabilježena priča o tri brata koji su zidali kuću ili kulu i u koju je onda uzidana žena jednog od njih. U Križ Kamenici bili su čuli za neke pripovijetke o takovom uzidavanju, ali ne kod njih nego u Senju. Priče o uzidavanju u temelje kuće zabilježene su u Gornjem Sjeničaku (Srbi), Maji (Hrvati), Uštici (Hrvati), Oštrom Zidu (Srbi) i u Bereku (Hrvati), a o uzidavanju u kulu kod Hrvata u Oštrom Zidu i u Palešniku te Srba u Luščanima, Velikoj Gradusi, Brđanima Cesti, Velikom Prokopu, Velikim Zdencima i Orlovcu Zdenačkom. U Uštici su govorili: „To je prastara vjera bila, vrijeme nekrsta, kad su ljude uzidavali u temelj." Majke u Uštici su zbog toga čuvale djecu i nisu im dale da idu na gradilišta iz bojazni da bi ih majstori mogli uzidati.

Kako su zabilježene priče uglavnom istog sadržaja, ovdje će se iznijeti samo nekoliko njih.

U Maji su govorili da se u temelje kuće moralo uzidati živo tijelo pa su zbog toga majke branile djeci da idu na gradilišta. Prema priči zabilježenoj u tom selu, tri su brata zidali svoju zadružnu kuću, a dužnost njihovih žena bila je da im redom, svaka jedan dan, donose jelo. Prema običaju, na neki određeni dan, kako se braća već dogovore, onu od jetrvi koja im je taj dan nosila hranu, trebalo je uzidati u temelje. Niti jedan nije svojoj ženi smio reći

što će se tog dana dogoditi. No, dva starija brata ipak su to učinila i njihove se žene zamijene s najmlađom jetrvom, tako da je ona taj dan išla na gradilište i bila je uzidana. Ona je imala malo dijete koje je svaki dan dolazilo do temelja, a njene su grudi probile temelje i dijete je sisalo.

Prema priči zabilježenoj kod Srba u Oštrom Zidu, tri brata gradila su kuću, ali koliko sagrade po danu toliko se po noći sruši, pa im je vila došla kazati neka uzidaju ženu jednog od njih, i to onu koja im prva na taj dan donese ručak. Braća se dogovore da ništa o tome ne govore ženama, ali starija dvojica iznevjere i kažu svojima. Ručak je tako donijela najmlađa, koja je imala dijete pri sisi. Molila je da joj ne uzidaju grudi tako da njeno dijete dođe sisati.

Prema priči iz Brđana Ceste, tri su brata gradila kulu, a dogovorili su se da budu jedan drugom vjerni. Sva trojica bili su oženjeni i imali su djecu. Najmlađi brat imao je samo jedno malo dijete, koje je još sisalo. U kulu je trebalo uzidati jednu od žena, a braća su se dogovorila da to bude ona koja će na taj dan donijeti ručak. Ženama ništa nije trebalo reći. Međutim, samo je najmlađi brat bio vjeran, dok su ostala dvojica rekla svojim ženama. One dvije jetrve se dogovore pa na taj dan pošalju najmlađu (Ljuba se zvala) da nosi ručak, a one da će pripaziti na djecu. Kad ju je vidio, najmlađi je brat proplakao. Ipak je uzidaju, jedna njena dojka nekako je probila van i njeno dijete je dolazilo sisati.

U Palešniku su pričali o tri brata koji su zidali kulu, ali je nikako nisu mogli sazidati jer je u kulu trebalo uzidati živu ženu. Dogovore se da to bude žena jednog od njih, i to ona koja im na taj određeni dan donese ručak, ali dva starija brata rekoše za to svojim ženama koje se onda dogovore pa im ručak donese najmlađa, iako nije bio njen red da ga nosi. Uzidaju je cijelu, osim dojki, koje je njeno dijete dolazilo sisati.

U Velikim Zdencima pripovijedali su o tri brata neimara koji su zidali kulu „... ali što obdan saziđu obnoć se poruši". Netko im javi da moraju uzidati živu ženu, i to onu koja im na određeni dan bude nosila ručak. Sva su braća bila oženjena. Dogovore se da to i učine, ali da ništa ne kažu ženama, no starija dvojica vele svojim ženama pa se one taj dan zamijene s najmlađom, kojoj nije bio red da taj dan nosi ručak. I uzidali su je.

Ana Vidaković iz Orlovca Zdenačkog (rođena 1915.) pripovijedala je o tri brata Mrnjavčevića koji su tri godine zidali kulu na Bojani na Skadru, ali „... što obdan sagrade to vile obnoć razruše", pa ih je vila dozivala da dođu na dogovor. Reče im da neće uspjeti dok ne uzidaju jednu od svojih žena. Braća se dogovore da to bude ona od njihovih žena koja će im na taj određeni dan donijeti ručak i da ženama ništa neće govoriti. No, starija dvojica iznevjere i kažu svojim ženama, dok najmlađi Gojko nije to učinio. Na dan kad je trebalo uzidati jednu od jetrva, bio je red na najstariju da nosi ručak. I najstarija zamoli srednju: „Jetrvice, po Bogu sestrice, nešto me je zaboljela glava, de

odnesi majstorima ručak!“ A srednja će joj: „Jetrvice, po Bogu sestrice, nešto me je zaboljela ruka, pa ne mogu da odnesem majstorima ručak, idi zbori mlađoj jetrvici!“ I najstarija kaže isto najmlađoj. A ova će: „Još mi ludo čedo neokupano i bijelo platno neoprano, ne mogu odnijeti majstorima ručak!“ No, ova joj ne da mira, sve dok nije pristala. Kad je došla blizu kule ugleda je Gojko i poče plakati. Ona će mu: „Gospodaru, šta ti je kad plačeš?“ A Gojko će: „Imao sam od zlata jabuku, danas će mi pasti u Bojanu, pa je žalim, prežaliť ne mogu.“ Uhvate je majstori i odvedu u kulu. Ona moli Radu Neimara da je ne uzidaju, jer da ima malo dijete kod kuće, ali oni ne mare i počnu je zazidavati. Kad su došli do prsa, ona moli Radu Neimara da joj ostave prozor na grudima da joj donose njenog Jovu da je sisa. Kad su došli do očiju, ona moli da joj ostave prozor da vidi kad će joj njenog Jovu donositi i odnositi. Tako je živjela pet tjedana. Ta stijena i danas stoji i niz nju se cijedi mlijeko.[2]

Moba i darovi majstorima

U nekima od istraživanih sela za gradnju kuće se zvalo (kupilo) mobu. Ovako je bilo u Križ Kamenici, Luščanima, Budaševu, Velikoj Gradusi, Brđanima Cesti, Donjoj Šušnjari, Kajgani, Velikom Prokopu, Oštrom Zidu (Hrvati, Srbi), Palešniku, Begovači, Malom Potoku, Bereku, Velikim Zdencima, Uštici te kod Srba u Orlovcu Zdenačkom i Koritni. Drugdje se za zidanje kuće dolazilo u pomoć (Gornji Sjeničak, Velika Vranovina, Streličko, Kinjačka, Palančani, Vagovina, Bosiljevo Česmansko, Hrvati iz Orlovca Zdenačkog i Koritne).

[2] Slična ovima su i vjerovanja o uzidavanju u most, zabilježena među Hrvatima Šokcima i Mužima, kao i među Srbima. U Uštici kod Novske su vjerovali da je u svaki most uzidano nešto živo, no da to nije uvijek moralo biti i čeljade. Šokci u Maji kod Gline govorili su da se i u most moralo uzidati živo tijelo, a u Madžarima kod Petrinje da se most nije moglo napraviti sve dok se nije koga uzidalo u njega. Muži u Strelečkom u sisačkoj Posavini govorili su da se u **babicu** mosta moralo uzidati nekog krštenog, a oni iz Hrastelnice da se u most na Savi uzidalo dijete i da se to moralo učiniti da bi most opstao. Srbi u Kinjačkoj kod Siska vjerovali su da se u most moralo uzidati živog čovjeka, a u Velikoj Gradusi i Brđanima Kosi u istom kraju da se u most moralo uzidati dijete. U Brđanima Kosi pripovijedali su o tri brata koji su zidali most, ali se on uvijek rušio. Onda su hvatali narod, pa su nekog uzidali.
Srbi iz Malog Potoka kod Garešnice vjerovali su da je u most trebalo uzidati ženu, jer da se bez toga nikako nije moglo postaviti temelj. Da je u most trebalo uzidati živu ženu, vjerovali su i Srbi iz Velikog Prokopa te Hrvati iz Kajgane kod Garešnice. U Kajgani su pričali o tri brata koja su gradila most, pa su se dogovorili da će u most uzidati ženu onoga od njih koja će im taj dan donijeti ručak. Dva starija brata rekoše svojim ženama o tome, tako da je ručak taj dan donijela žena najmlađeg brata. Ona je imala malo dijete pa je tražila da joj ne uzidaju prsa, tako da je dijete svaki dan dolazilo sisati.
Hrvati iz Orlovca Zdenačkog te Hrvati i Srbi iz Koritne nisu poznavali ovakovih vjerovanja.

U Križ Kamenici se pri podizanju krova pravilo svečanost. Na prvi rog kuće stavilo bi se okićenu granu na koju gazdarica objesi darove za prvog majstora: dva ručnika, košulju i litru pića (krajem 1980-ih i po deset ručnika), a na ostale rogove objesila bi jednake darove za ostale majstore. Glavni majstor zahvalio bi govoreći: „Da budete živi i zdravi u toj kući jer je to napravljena vaša muka i da sto godina živite u njoj!“ Majstori onda gazdi daju ključeve.

Kako u kojem selu, olistale grane na koje se stavljalo darove bile su: grane breze (Lipnički Novaki), hrasta (Srbi u Lipju, Velika Vranovina, Skela, Luščani, Madžari, Moštanica, Brđani Kosa), graba ili hrasta (Kinjačka), vrbe (Dubrovčak Lijevi, Hrastelnica), topole (Strelečko), lijeske (Velika Gradusa – jer je lijeska najsretnije drvo), šljive (Brđani Cesta, Uštica), graba ili bukve (Bosiljevo Česmansko, Palančani), graba (Mali Potok, Hrvati u Koritni), bukve (Berek, Srbi u Koritni). U Donjoj Šušnjari uzimalo se granu nekog voća (oraha ili trešnje, a zato da kuća bude rodna). U nekima od sela umjesto takove grane na rogove se stavljalo štap ili letvu (Kajgana, Veliki Prokop, Hrvati i Srbi u Oštrom Zidu, Palešnik, Veliki Zdenci, Hrvati i Srbi u Orlovcu Zdenačkom), a u preostalim selima uzimalo se olistale grane bilo kojeg drveta (Vukova Gorica, Kobilić, Jezero, Martinska Ves Desna, Vagovina, Apatija).

Darovi za majstore uglavnom su bili tekstilni predmeti. U Vukovoj Gorici na rogove se stavljalo okićenu granu na koju se stavljalo barjak te rubac za glavnog majstora. U Lipničkim Novakima se na brezovu granu na rogovima stavljalo maramicu za glavnog majstora. U Kobiliću gazdarica je olistalu granu kitila rupčićima i ručnicima za majstore, a glavni joj je majstor zahvaljivao i blagoslovio kuću.

Kod Srba u Lipju kad se podiglo prve rogove planinka je kitila hrastovu granu ručnicima i rupcima, i to glavnom majstoru po dva, a ostalima po jedan. Glavni majstor tada joj je zahvaljivao i izricao blagoslov kuće i domaćinstva i poželio bi dobro zdravlje ukućanima. Iza toga su se častili pićem (to je bilo **likovo**). U Gornjem Sjeničaku **planinka** bi majstorima na prve rogove stavljala ručnike, a **paljeru** rubac ili povezaču.

U Velikoj Vranovini se, nakon što se podiglo prvi rog, na njega stavilo hrastovu granu na koju je gazdarica objesila peškire i košulje za majstore. Jedan od majstora zahvaljivao je na daru, a gazda je njima zahvaljivao na njihovom radu. U Skeli **aldomaš** je bio kad su se podizali prvi rogovi na kući. Tada se na rogove obavezno stavljalo hrastovu granu, na koju se vješalo košulje i ručnike za majstore.

U Luščanima je i u vrijeme istraživanja (1988.) još uvijek postojao običaj da se na prve rogove postavi lisnatu hrastovu granu, na koju je gazdarica vješala po košulju, peškir i maramu za **palira**, a marame i peškire za ostale majstore. Ta je grana tu ostajala sve dok se nije išlo pokrivati kuću.

Palir bi tada održao **napojnicu**, a to je bio blagoslov kuće, da bi sve što je ulazilo u tu kuću bilo živo, zdravo i veselo. U Kinjačkoj majarica je majstorima na grani darivala ručnike i košulje iza čega je glavni majstor blagoslovio kuću, da sve u njoj bude živo i zdravo i da blago ne ugiba.

Na olistalu granu na prvim rogovima za majstore su u Moštanici vješali rupce i ručnike, u Madžarima košulje, ručnike i marame, a u susjednim Letovancima košulju i ručnik za glavnog majstora te ručnike za ostale majstore. U Dubrovčaku Lijevom, Jezeru i Martinskoj Vesi Desnoj svakom od **palera** gazdarica je na granu na prvim rogovima darivala po ručnik i rupčić. U Strelečkom se na topolovu granu na rogovima vješalo onoliko rubaca koliko je bilo majstora, zidara i palera. U potonjem selu nisu poznavali nekih posebnih izričaja kojima bi majstori zahvaljivali za darove.

U Hrastelnici se pri podizanju krova pravilo gozbu. Na vrbove grane koje se metalo na krov stavljalo se po jedan finiji ručnik, gazdin dar majstorima. Grane su tu ostajale sve dok se krov nije pokrio. Majstori nisu kako posebno zahvaljivali. U Budaševu se na okićenu lisnatu granu na krovištu vješalo onoliko ručnika i rubaca koliko je bilo majstora, a niti ovdje oni nisu kako posebno zahvaljivali na daru.

U Velikoj Gradusi, kad su podignuti prvi rogovi, na njih se stavljalo lijeskovu granu s darovima koje je majstorima davala majarica: svaki majstor dobio bi peškir i nedovršenu košulju (samo skrojenu s prišivenim rukavima). Glavni majstor onda je blagoslovio gazdu: „Sretan bio u svom domu, sretno boravio i proživio, da ti Bog da sreću u novoj kući i u domu!“

U Brđanima Kosi i Brđanima Cesti na prve rogove stavljalo se okićenu granu na koje su majarice vješale košulju i ručnik za palijera te ručnike za ostale majstore (1989. u Brđanima Kosi vješalo sa samo košulje i to jednako svim majstorima). Palijer je zahvaljivao na daru i blagoslovio kuću kao, na primjer, u Brđanima Cesti: „Bog pomogo našeg domaćina koji nam je spremio poklone...!“

U Uštici, gdje se na granu vješalo košulje i peškire koje je domaćin kupovao majstorima, nije bilo nekih uobičajenih formula kojima su majstori zahvaljivali na darovima.

U Kajgani i Palešniku su na štap na prvim rogovima stavljali dar koji je glavnom majstoru davala gazdarica: ručnik, malo cvijeća i bocu pića. U Velikom Prokopu na letvu na prvim rogovima gazdarica je također stavljala dar samo za glavnog majstora: peškir, a on je nekako zahvaljivao i kroz to blagoslovio kuću (ali se kazivačica Jela Sladić, rođ. 1919., nije više mogla prisjetiti što je on govorio). I u Begovači je gazdarica na granu stavljala dar samo za glavnog majstora, peškire i buket cvijeća, iza čega je on blagoslovio kuću. Kod Hrvata u Oštrom Zidu gazdarica je na letvu na prvim rogovima stavljala peškir za glavnog majstora, a on joj je zahvaljivao govoreći: „Sretni

bili u tom novom domu, djece imali (ako su bili mladi) ili djeca vas slušala (ako su stariji)!" Srbi iz istog sela na štap na prvim rogovima stavljali su **ručenik** i veliku **grudu** cvijeća koje je glavnom majstoru darivala gazdarica (krajem 1980-ih darivalo se sve majstore). Kad se počinjalo letvati krov, majstor je skidao štap i uzimao dar. Onog dana kad se građu podiglo na krov i kad se **spantalo** onda se prekidalo posao, bez obzira na doba dana, i taj se dan više nije radilo, a gazdarica bi pripremila bolji ručak pa se častilo, pilo i pjevalo. U Malom Potoku, kad se podizalo prve rogove, na njih se stavljalo grabovu granu okićenu ručnicima koje je majstorima darivala gazdarica. Glavni majstor onda joj je zahvaljivao riječima: „Kol'ko u kući klinova, tol'ko ti Bog dao sinova!" U Bereku se na prve rogove postavljalo ručnicima okićenu bukovu granu, te ručnike **cimermanima** je darivala gazdarica. Ta grana tu je ostajala sve dok se nije podiglo ostale rogove i započinjalo letvati, a kad se pobijalo prvu letvu, glavni majstor skidao je granu i dijelio majstorima ručnike.

U Bosiljevu Česmanskom na prve rogove stavljalo se grabovu ili bukovu granu okićenu ručnicima za svakog od radnika koje im je davala gazdarica, a glavni majstor zahvaljivao je na daru i blagoslovio kuću. Nakon što se stavilo granu, taj se dan više nije radilo. U Palančanima je gazdarica na granu (graba ili bukve) stavljala ručnik ili rupce za palijere, a ako nisu imali ručnika ili rubaca, granu su kitili gaćama, starim krpama. U Vagovini, nakon što se podiglo prve rogove, gore se nosilo krafne i taj se dan nije više radilo. Na prvim se rogovima složilo **zastavu**, olistalu granu na koju je gazdarica stavljala dar palijeru (glavnom majstoru) i ostalim majstorima: ručnike i rupce. U Donjoj Šušnjari, gdje se na prve rogove postavljalo granu neke voćke, tu su granu u prošlosti kitili **zamotačama** (kojima se prekrivalo košare ili vezalo **cula**), a kasnije ručnicima, koje je majstorima darivala gazdarica.

U Velikim Zdencima (Srbi) i Orlovcu Zdenačkom (Hrvati, Srbi) kad se podiglo prve rogove, na njih se stavljalo štap i na njemu ručnik i bocu pića, koje je glavnom majstoru darivala gazdarica, a on je, dok je zahvaljivao, i blagoslovio kuću.

U Koritni, kad se podiglo prve rogove, na njih se stavljalo **barjak**: granu graba okićenu ručnicima ili rupčićima (Hrvati), odnosno granu bukve okićenu ručnicima ili rupcima (Srbi), koje je majstorima darivala gazdarica. Palijer (glavni majstor) dobivao je najljepši (Hrvati), a on je nazdravljao gazdarici i blagoslovio kuću.

U Apatiji, nakon što se napravilo zadnji ugao, na nj se stavljalo okićenu granu na koju se stavljalo bocu pića, jednu košulju za glavnog majstora i maramice za ostale majstore. Glavni majstor popeo bi se na kuću i blagoslovio (prskao) je vinom. Iza toga bio je **aldomaš**.

Niti u jednom od istraživanih sela ključeve nove kuće nije se gazdi predavalo na neki poseban način. Kazivači iz Budaševa navodili su da

nekad nije niti bilo ključeva u kućama. U Velikoj Gradusi, Apatiji i Orlovcu Zdenačkom ključeve nove kuće gazdi je davao glavni majstor. U Luščanima, kad se napravilo ključeve, palir bi zaključao kuću i predao ih domaćinu. U Uštici, ako je vrata izrađivao majstor, onda je domaćin kupovao bravu i ključ. A u Bosiljevu Česmanskom ključeve je gazdi davao onaj majstor koji je pravio vrata. U drugim selima gazda je sve vrijeme imao ključeve kod sebe (Gornji Sjeničak, Velika Vranovina, Hrastelnica, Palančani, Donja Šušnjara, Kajgana, Veliki Prokop, Oštri Zid, Begovača, Mali Potok, Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački).

U jednom dijelu istraživanih sela kazivači nisu znali da je nešto upravo trebalo ili da nešto nije valjalo prvo unijeti u novu kuću (Brđani Kosa, Brđani Cesta, Bosiljevo Česmansko, Kajgana, Srbi u Oštrom Zidu, Veliki Zdenci, Hrvati u Orlovcu Zdenačkom, Hrvati i Srbi u Koritni, Apatija). U Hrastelnici su govorili da je bilo svejedno što se prvo unosilo u kuću, jer bi se prije ulaska u nju pozvalo svećenika koji bi je blagoslovio i svi bi izmolili Očenaš. U Budaševu se kuću blagoslovilo prije unošenja namještaja, a nakon blagoslova, sve se moglo unijeti. U Križ Kamenici novu je kuću prvo blagoslovila gazdarica i nakon toga se u nju unosilo namještaj, nije bilo važno što. U Donjoj Šušnjari novu je kuću prvo gazdarica škropila svetom vodom, a onda se u nju unosilo stol, krevete i raspelo.

U Vagovini u novu se kuću prvo unosilo raspelo i svete slike, pa onda namještaj, a kod Hrvata u Oštrom Zidu svete slike. U Velikoj Gradusi prvo se unosilo osvećeni bosiljak i ikonu, u Velikom Prokopu ikonu.

U Velikoj Vranovini u novoj se kući prvo podizalo zidani **šparet** i onda se moralo ispeći pijevca ili kokoš da se vidi kako dimnjak vuče. U Strelečkom se prvo unosilo peć, a iza toga suđe.

U Luščanima, Palančanima, te kod Srba u Orlovcu Zdenačkom u novu se kuću prvo unosilo stol, a u Palešniku, Begovači, Malom Potoku i Bereku stol i jelo na njemu. U Uštici gazdarica je prvo unosila kruh i neko jelo.

U Križ Kamenici, Kinjačkoj i Velikoj Gradusi vatru za novu kuću prenosilo se iz stare kuće. U Donjoj Šušnjari vatru iz stare kuće prenosilo se zato da se ne ugasi „staro ognjišće". U Uštici, ako su imali **staru vatru,** nju se prenosilo u novu kuću. Nije to morala biti vatra upravo iz same kuće, koja je dotad već mogla biti i srušena, već ako se i u kolnici kuhalo jelo za graditelje, onda se i tu vatru moglo prenijeti jer je to bila **domaća vatra**, kao što je i kuća bila domaća. Tu je vatru prenosila gazdarica.

U Luščanima netko je prenosio vatru iz stare kuće, a u drugim kućama majarica je kresivom palila novu vatru. U Brđanima Kosi prvu vatru u novoj kući ložili su majstori triješčem, a u Brđanima Cesti prvu vatru palila je majarica kresanjem kremena. Kod Hrvata u Koritni gazdarica je palila novu vatru **gubom**. Prvu vatru u novoj kući u Budaševu palio je gazda, a vjerovalo

se da neće umrijeti onaj tko prvi zapali vatru. Suprotno ovome, u Hrastelnici su vjerovali da će prvi umrijeti onaj tko zapali prvu vatru u novoj kući.

Drugdje je prvu vatru u novoj kući palila gazdarica (Gornji Sjeničak, Velika Vranovina, Strelečko, Bosiljevo Česmansko, Vagovina, Berek, Apatija), a palilo je se šibicama (Palančani, Kajgana, Veliki Prokop, Hrvati i Srbi u Oštrom Zidu, Palešnik, Begovača, Mali Potok, Veliki Zdenci, Srbi u Orlovcu Zdenačkom). Hrvati u Orlovcu Zdenačkom navodili su da nije bilo određeno tko bi morao prvi upaliti vatru u novoj kući.

U Velikom Prokopu (Srbi) govorilo se da iza useljenja u novu kuću ili netko mora umrijeti ili se roditi, a u Palešniku (Hrvati) da će ili netko umrijeti (ako je bilo staraca) ili se roditi (ako je u porodici bilo mlaldih). U Brđanima Kosi (Srbi) vjerovalo se da je iza useljenja u novu kuću netko morao umrijeti pa je u novu kuću prvi ulazio neki stariji muškarac. U Križ Kamenici (Hrvati) u novu kuću prvi je ulazio gazda i vjerovalo se da će on prvi umrijeti. U Velikoj Vranovini (Hrvati) u novu je kuću ulazio netko od starijih ukućana, u Velikoj Gradusi (Srbi) gazda i neko dijete koje se smatralo najsretnijim. U Begovači (Srbi) su vjerovali da će umrijeti onaj tko prvi uđe u novu kuću pa bi zato u novoj kući prvo prenoćili mačka ili kokoš, a tek nakon toga u kuću su ulazili i ukućani. I u Oštrom Zidu (Hrvati) prva je u novoj kući trebala prenoćiti mačka, ali kazivačica Julka Kućan (rođena 1911.) nije to znala podrobnije objasniti. U Velikim Zdencima (Srbi) nije se govorilo o tome tko bi morao prvi prespavati u novoj kući, ali se prvu noć kad se u njoj spavalo na stolu ostavljalo kruh i sol.

U Vagovini (Hrvati) u novu su kuću prvo ulazili gazda ili gazdarica i škropili je svetom vodom. U ovom su selu vjerovali da se iza useljenja u novu kuću netko morao roditi.

U nekima od istraživanih sela prvi je u novu kuću ulazio gospodar. Tako je bilo u Luščanima (Srbi), Hrastelnici (Hrvati), Bosiljevu Česmanskom (Srbi), Palančanima i Bereku (Hrvati) te Orlovcu Zdenačkom (Hrvati, Srbi). U Malom Potoku (Srbi) u novu je kuću prvo ulazio gazda, a za njim gazdarica i oni bi je blagoslovili posvećenom vodicom. U Gornjem Sjeničaku (Srbi) u novu kuću prva je ulazila planinka, u Budaševu novu kuću gazdarica je prvo posvetila svetom vodom i ona je prva ulazila, a za njom gazda. I u Uštici (Hrvati) gazdarica je bila ta koja je prva ulazila u novu kuću. U Donjoj Šušnjari (Hrvati) nije bilo poznato da je netko baš morao prvi ući u novu kuću, ali nitko u nju nije ulazio dok je gazdarica nije posvetila svetom vodom.

U ostalim istraživanim selima, kako kod Hrvata tako i kod Srba, nije bilo poznato da je netko (ili neka životinja) baš morao prvi ući u novu kuću (Strelečko, Kinjačka, Brđani Cesta, Kajgana, Veliki Prokop, Palešnik, Oštri Zid, Koritna, Apatija).

Kad je kuća bila završena, priredilo bi se gozbu za ukućane i majstore, što se nazivalo **aldamaš** (Luščani, Strelečko) ili **aldomaš kuće** (Bosiljevo

Česmansko, Koritna). U Strelečkom su priređivali posebnu svečanost za **svečenje kuće**.

Da bi nova kuća bila napredna, u Križ Kamnici (Hrvati) kuću je blagoslovila gazdarica, a gosti koji su dolazili bacali su sitan novac po podu zato da bude novaca u kući. U Kinjačkoj (Srbi) je svatko tko je dolazio čestitati bacao novaca po kući da bi bila sretna i da uvijek ima novaca, a kad je svećenik na Bogojavljenje išao svetiti vodicu, on bi onda blagoslovio kuću.

U Hrastelnici (Hrvati) novu kuću blagoslovio je svećenik, a pod prag se zakopavalo glavu kokoši ili pijetla. U Brđanima Kosi (Srbi) da bi nova kuća bila napredna svećenik bi osvetio sve njene sobe i budžake. Prag nove kuće moralo se okrvaviti pa se na njemu klalo pijetla. U Velikoj Gradusi (Srbi) da bi nova kuća bila napredna svećenik je u njoj držao službu, a gazdarica je po kući sipala pregršt žita. Na pragu se klalo pijetla i njegovu glavu bacalo preko kuće. U Budaševu (Hrvati) novu kuću je blagoslovio svećenik i po njoj se posipalo žito. U Palančanima i Donjoj Šušnjari (Hrvati) novu je kuću također blagoslovio svećenik. U Palančanima gazdarica je po njoj onda posipala žito (pšenicu, ječam), a u Donjoj Šušnjari novac. Da bi kuća bila rodna i u njoj bilo svega, gazdarica ili gazda u Vagovini (Hrvati) po njoj su posipali žito. Kod Srba u Orlovcu Zdenačkom svećenik bi osvetio novu kuću zato da u nju ne ulaze vještice i zmije, a nije se što radilo da bi kuća bila napredna, a u Uštici (Hrvati) da bi nova kuća bila napredna, gazda ju je svetio svetom vodom.

U nekima od sela samo se pozivalo svećenika da blagoslovi novu kuću i ništa drugog nije se činilo da bi ona napredovala (Luščani, Strelečko, Bosiljevo Česmansko, Palešnik, Mali Potok, Berek, Srbi u Oštrom Zidu). Kod Hrvata u Oštrom Zidu i Orlovcu Zdenačkom čekalo se do iza Božića, kad je svećenik blagoslovio kuće i on bi tada posvetio novu kuću.

Kazivači u ostalim selima navodili su da nije bilo kakovih postupaka koje se vršilo zato da bi nova kuća bila napredna (Gornji Sjeničak, Velika Vranovina, Brđani Cesta, Kajgana, Veliki Prokop, Begovača, Veliki Zdenci, Hrvati i Srbi iz Koritne, Apatija).

U jednom manjem broju istraživanih sela nije se priređivalo kakovu svečanost za useljenje u novu kuću (Gornji Sjeničak, Veliki Prokop, Hrvati u Koritni, Uštica, Apatija). Drugdje se priređivalo manju svečanost na koju se pozivalo rodbinu, prve susjede i majstore koji su gradili kuću (Križ Kamenica, Velika Vranovina, Luščani, Kinjačka, Strelečko, Hrastelnica, Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Palančani, Bosiljevo Česmansko, Vagovina, Kajgana, Oštri Zid, Palešnik, Begovača, Mali Potok, Berek, Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački, Srbi iz Koritne). U Budaševu su to činili samo imućniji iz sela, a gosti su donosili jelo i piće. Darovi nisu bili obavezni, a u onim selima u kojima su ih uzvanici donosili uglavnom su to bili odjeća i posuđe (Križ Kamenica, Hrastelnica). U Velikoj Gradusi donosilo se suđe, netko maramu

ili bluzu, piće, novaca. U Brđanima Cesti gosti bi donijeli suđe, netko i sat, u Orlovcu Zdenačkom (Srbi) i Vagovini suđe, u Velikim Zdencima suđe i neki vez. U Donjoj Šušnjari za useljenje bi se priredilo svečanost na koju su dolazili samo majstori i susjedi, a kad je svećenik svetio kuću, pozivalo se rodbinu. Oni nisu donosili darova.

Niti u jednom od istraživanih sela nisu zabilježeni posebni nazivi za svečanost useljenja.

Fieldwork Material from Croatia: House Construction Customs

Dražen Nožinić

Summary

The paper outlines concise fieldwork material on customs and beliefs related to house construction among Croats and Serbs from 27 villages in Croatia. These customs were researched in 1983 and 1984, and between 1986 and 1991.

Keywords: fieldwork material, customs, beliefs, house construction, Serbs, Croats, Croatia.

Dražen Nožinić
Nezavisni istraživač, Kardif, Velika Britanija /
Independent Researcher, Cardiff, Great Britain
E-mail: drazen58@hotmail.com
https://orcid.org/0009-0006-7168-4536

Примљено/Received: 12. 3. 2026.
Прихваћено/Accepted: 17. 3. 2026.